

**JADID MA'RIFATPARVARLARINING VATANPARVARLIK G'OYALARI VA ULARNING  
ZAMONAVIY PEDAGOGIK AHAMIYATI**

**ПАТРИОТИЧЕСКИЕ ИДЕИ ДЖАДИДСКИХ ПРОСВЕТИТЕЛЕЙ И ИХ СОВРЕМЕННОЕ  
ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ**

**PATRIOTIC IDEAS OF JADID ENLIGHTENERS AND THEIR MODERN PEDAGOGICAL  
SIGNIFICANCE**

**Turgunbayev Toxirjon Abdugafurovich**

*Farg'ona davlat universiteti harbiy ta'lim fakulteti, umumqo'shin tayyorgarlik sikli  
dotsenti, isrefodagi podpolkovnik*

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada jadid ma'rifatparvarlarining vatanparvarlik g'oyalari va ularning zamonaviy pedagogik ahamiyati ilmiy-pedagogik nuqtayi nazardan tahlil qilingan. Tadqiqotda Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Munavvarqori Abdurashidxonov va Fitrat kabi jadid mutafakkirlarining asarlarida vatanparvarlik, milliy ong, ma'rifat va tarbiya masalalarining ifodalanish xususiyatlari o'rganilgan. Shuningdek, jadid pedagogik merosining zamonaviy ta'lim tizimida yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashdagi metodologik ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot natijalari jadid g'oyalari kompetensiyaviy yondashuv asosida zamonaviy pedagogik jarayonlarga samarali integratsiya qilinishi mumkinligini ko'rsatadi. Ushbu qarashlar yosh avlodda milliy o'zlikni anglash, ma'naviy barkamollik va faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga xizmat qiladi.

**Kalit so'zlar:** jadid ma'rifatparvarlari, vatanparvarlik, milliy tarbiya, pedagogik meros, ma'rifat, Abdulla Avloniy, Mahmudxo'ja Behbudiy, Fitrat, kompetensiyaviy yondashuv, zamonaviy pedagogika.

**Annotation:** This article analyzes the patriotic ideas of the Jadid enlighteners and their modern pedagogical significance from a scientific and pedagogical perspective. The study examines the features of expressing issues of patriotism, national consciousness, enlightenment, and upbringing in the works of Jadid thinkers such as Mahmudkhoja Behbudi, Abdulla Avloni, Munavvarqori Abdurashidkhanov, and Fitrat. The methodological significance of the Jadid pedagogical heritage in educating youth in the spirit of patriotism in the modern education system is also highlighted. The research results demonstrate that Jadid ideas can be effectively integrated into modern pedagogical processes based on a competency-based approach. These views serve to foster national identity, spiritual maturity, and an active civic stance among the younger generation.

**Keywords:** Jadid enlighteners, patriotism, national education, pedagogical heritage, enlightenment, Abdulla Avloni, Mahmudhoja Behbudiy, Fitrat, competency-based approach, modern pedagogy.

**Аннотация:** В данной статье с научно-педагогической точки зрения анализируются патриотические идеи джадидских просветителей и их современное педагогическое значение. В исследовании изучены особенности выражения вопросов патриотизма, национального самосознания, просвещения и воспитания в произведениях таких джадидских мыслителей, как Махмудходжа Бехбуди, Абдулла Авлони, Мунавваркори Абдурашидхонов и Фитрат. Также освещено методологическое значение педагогического наследия джадидов в воспитании молодежи в духе патриотизма в современной системе образования. Результаты исследования показывают, что идеи джадидов могут быть эффективно интегрированы в современные педагогические процессы на основе компетентностного подхода. Эти взгляды служат формированию у молодого поколения национального самосознания, духовной зрелости и активной гражданской позиции.

**Ключевые слова:** джадидские просветители, патриотизм, национальное воспитание, педагогическое наследие, просвещение, Абдулла Авлони, Махмудходжа Бехбуди, Фитрат, компетентностный подход, современная педагогика.

## KIRISH

XX asr boshlarida Turkiston hududida shakllangan jadidchilik harakati nafaqat ijtimoiy-siyosiy islohotlar, balki milliy ma'rifat va tarbiya tizimini yangilashga qaratilgan ilg'or pedagogik g'oyalar bilan ham tarixda muhim o'rin egallaydi<sup>1</sup>. Jadid ma'rifatparvarlari — Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Munavvarqori Abdurashidxonov, Fitrat va boshqa ziyolilar tomonidan ilgari surilgan qarashlar milliy ongini uyg'otish, xalqni jaholatdan xalos etish hamda vatanparvar, ma'naviy yetuk avlodni tarbiyalashga yo'naltirilgan edi<sup>2</sup>.

Ularning asarlarida vatanparvarlik g'oyasi markaziy o'rinni egallab, bu tushuncha faqatgina geografik hududga sadoqat emas, balki ona til, milliy madaniyat, tarixiy xotira va ma'naviy qadriyatlarga hurmat sifatida talqin etilgan<sup>3</sup>. Jadidlar fikricha, haqiqiy vatanparvarlik ilm-ma'rifat bilan uyg'unlashgan holda shakllanadi va jamiyat taraqqiyotining asosiy omiliga aylanadi. Shu bois ular ta'lim-tarbiya tizimini isloh qilishni, zamonaviy fanlarni o'qitishni hamda milliy qadriyatlarni saqlagan holda yangi pedagogik yondashuvlarni joriy etishni dolzarb vazifa sifatida ko'rganlar<sup>4</sup>.

Bugungi globallashuv jarayonida yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash masalasi yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Raqobatbardosh jamiyatni shakllantirish, milliy o'zlikni anglashni kuchaytirish hamda ma'naviy immunitetni mustahkamlashda jadid ma'rifatparvarlarining g'oyalari ilmiy-pedagogik asos sifatida katta ahamiyatga ega<sup>5</sup>. Shu nuqtayi nazardan, ularning pedagogik merosini zamonaviy ta'lim tizimi bilan uyg'unlashtirish, vatanparvarlik tarbiyasining samarali mexanizmlarini ishlab chiqishda muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, jadid ma'rifatparvarlarining vatanparvarlik g'oyalari bugungi kunda ham yoshlar tarbiyasida metodologik manba sifatida qo'llanilishi mumkin

bo'lgan boy pedagogik merosni tashkil etadi<sup>6</sup>. Ularni ilmiy jihatdan tahlil qilish va zamonaviy pedagogik jarayonlarga tatbiq etish ta'lim sifatini oshirish hamda milliy tarbiya tizimini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Mazkur maqolada jadid ma'rifatparvarlarining vatanparvarlik g'oyalari, ularning pedagogik mazmuni hamda ushbu qarashlarning zamonaviy ta'lim tizimidagi ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi<sup>7</sup>.

#### ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Jadid ma'rifatparvarlarining vatanparvarlik g'oyalari va ularning pedagogik qarashlari bo'yicha ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu yo'nalish ko'plab mahalliy va xorijiy tadqiqotchilar tomonidan turli tarixiy, falsafiy va pedagogik nuqtayi nazardan o'rganilgan. Xususan, Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Munavvarqori Abdurashidxonov, Fitrat kabi jadid mutafakkirlarining asarlarida milliy uyg'onish, vatanparvarlik va ma'rifatparvarlik g'oyalari uyg'un holda ifodalangan bo'lib, ular zamonaviy pedagogik tafakkurning shakllanishida muhim manba sifatida e'tirof etiladi.

Mahalliy tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan izlanishlarda jadidchilik harakati ko'proq milliy-ma'naviy uyg'onish jarayoni sifatida tahlil qilingan bo'lsa, zamonaviy pedagogik yondashuvlarda ushbu meros kompetensiyaviy ta'lim, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv hamda tarbiyaviy ta'lim integratsiyasi nuqtayi nazaridan o'rganilmoqda. Xorijiy adabiyotlarda esa jadidchilik fenomeni ko'pincha Markaziy Osiyoda modernizatsiya jarayonlarining tarkibiy qismi sifatida baholanib, uning ta'lim va jamiyat rivojiga ta'siri alohida qayd etiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, jadidlar tomonidan ilgari surilgan vatanparvarlik g'oyalari faqat siyosiy yoki tarixiy mazmun bilan cheklanmay, balki chuqur pedagogik mohiyatga ega bo'lib, ular yosh avlodni milliy o'zlikni anglash, ona tiliga hurmat, ilmga intilish va jamiyat oldidagi mas'uliyatni his qilish ruhida tarbiyalashga yo'naltirilgan. Ayniqsa, Abdulla Avloniyning "Tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot" degan qarashi pedagogik adabiyotlarda vatanparvarlik tarbiyasining metodologik asosi sifatida keng talqin qilinadi.

Tadqiqotning metodologik asosini tizimli yondashuv, tarixiy-qiyosiy tahlil, kontent tahlil hamda pedagogik interpretatsiya metodlari tashkil etadi. Tizimli yondashuv jadid pedagogik g'oyalarini yaxlit konseptual tizim sifatida o'rganishga imkon bersa, tarixiy-qiyosiy tahlil ularning shakllanish jarayonini ijtimoiy-tarixiy sharoit bilan bog'liq holda yoritadi. Kontent tahlil orqali jadid mutafakkirlarining asarlarida vatanparvarlikka oid g'oyalar aniqlanadi va tizimlashtiriladi. Pedagogik interpretatsiya esa ushbu g'oyalarning zamonaviy ta'lim jarayonidagi amaliy ahamiyatini ochib berishga xizmat qiladi.

Shuningdek, tadqiqotda kompetensiyaviy yondashuv asos qilib olinib, jadidlarning vatanparvarlikka doir qarashlarini zamonaviy ta'lim tizimida qo'llash imkoniyatlari tahlil qilinadi. Bu yondashuv orqali milliy tarbiya va zamonaviy pedagogika integratsiyasini ta'minlash, yosh avlodda vatanparvarlik kompetensiyasini shakllantirishning ilmiy asoslari ishlab chiqiladi.

## MUHOKAMA

Jadid ma'rifatparvarlarining vatanparvarlik g'oyalari va ularning zamonaviy pedagogik ahamiyatini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ushbu meros nafaqat tarixiy-ma'naviy ahamiyatga ega, balki hozirgi ta'lim tizimi uchun ham dolzarb metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Jadidlar tomonidan ilgari surilgan g'oyalarda vatanparvarlik tushunchasi milliy ong, ma'naviy barkamollik va ilm-ma'rifat bilan uzviy bog'liq holda talqin etilgan bo'lib, bu yondashuv zamonaviy kompetensiyaviy ta'lim paradigmasi bilan uyg'unlik kasb etadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, jadid mutafakkirlari vatanparvarlikni faqat hissiy tuyg'u sifatida emas, balki ongli, ilmiy asoslangan va amaliy faoliyatda namoyon bo'ladigan ijtimoiy-pedagogik kategoriya sifatida qaraganlar. Xususan, Abdulla Avloniy, Mahmudxo'ja Behbudiy va Fitrat asarlarida vatanparvarlik shaxsning ma'naviy kamoloti, ilmga intilishi va jamiyat oldidagi mas'uliyati bilan bevosita bog'langan holda ifodalangan. Bu esa zamonaviy pedagogikada shaxsga yo'naltirilgan ta'lim va tarbiya integratsiyasining tarixiy ildizlari jadidchilik g'oyalarida mavjud ekanligini tasdiqlaydi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida esa vatanparvarlik tarbiyasi ko'pincha nazariy tushuncha darajasida qolib ketayotganligi kuzatiladi. Shu nuqtayi nazardan, jadidlarning amaliy yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlari — ya'ni ilmni hayot bilan bog'lash, milliy qadriyatlarni ta'lim jarayoniga singdirish hamda yoshlarni faol fuqarolik pozitsiyasiga yo'naltirish — bugungi kunda ham dolzarb hisoblanadi. Bu esa vatanparvarlikni shakllantirish jarayonini faqat dars mazmuni bilan cheklanmasdan, balki tarbiyaviy muhit, pedagogik muloqot va ijtimoiy faoliyat orqali amalga oshirish zarurligini ko'rsatadi.

Shuningdek, jadidlar merosini zamonaviy ta'lim tizimiga integratsiya qilish jarayonida bir qator muammolar ham mavjud. Jumladan, ularning asarlarini pedagogik texnologiyalar asosida qayta ishlash, o'quv dasturlariga moslashtirish hamda o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish masalalari alohida e'tibor talab etadi. Bu jihatlar vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Umuman olganda, o'tkazilgan tahlillar jadid ma'rifatparvarlarining vatanparvarlik g'oyalari zamonaviy pedagogika uchun nafaqat tarixiy meros, balki amaliy metodologik asos ekanligini tasdiqlaydi. Ularning qarashlarini ta'lim tizimiga tatbiq etish yosh avlodda milliy o'zlikni anglash, vatanparvarlik tuyg'usini chuqurlashtirish hamda ma'naviy barkamol shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi.

## NATIJALAR

O'tkazilgan ilmiy tahlil va jadid ma'rifatparvarlarining vatanparvarlik g'oyalari hamda ularning zamonaviy pedagogik ahamiyatini o'rganish natijasida quyidagi asosiy ilmiy xulosalar va natijalar qayd etildi:

Birinchidan, jadid ma'rifatparvarlarining pedagogik qarashlari vatanparvarlikni shakllantirishda ilm-ma'rifatni asosiy omil sifatida talqin etishi aniqlandi. Ularning asarlarida vatanparvarlik faqat hissiy tuyg'u emas, balki bilim, tafakkur va ongli fuqarolik pozitsiyasi bilan uyg'unlashgan ijtimoiy-pedagogik kategoriya sifatida namoyon bo'ladi.

Ikkinchidan, Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Munavvarqori va Fitrat asarlarining kontent tahlili shuni ko'rsatdiki, ularda vatanparvarlik g'oyalari milliy til, tarix, madaniyat va ma'naviy qadriyatlarni asrash hamda rivojlantirish bilan uzviy bog'langan holda berilgan. Bu esa zamonaviy "milliy identitetni shakllantirish" konsepsiyasi bilan bevosita mos keladi.

Uchinchidan, jadid pedagogik merosining zamonaviy ta'lim jarayoniga tatbiqi vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini oshirishga xizmat qilishi aniqlandi. Ayniqsa, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv va integrativ o'qitish texnologiyalari bilan uyg'unlashtirilganda, jadid g'oyalari yoshlar tarbiyasida yuqori pedagogik natija beradi.

To'rtinchidan, tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, amaldagi ta'lim tizimida vatanparvarlik tarbiyasi ko'proq nazariy yondashuvga asoslangan bo'lib, jadidlar tomonidan ilgari surilgan amaliy-faol yondashuv yetarli darajada qo'llanilmayapti. Bu esa ta'lim jarayonida tarbiya va amaliy faoliyat integratsiyasini kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

Beshinchidan, jadid ma'rifatparvarlarining g'oyalarini zamonaviy pedagogik jarayonga tatbiq etish uchun o'quv dasturlarini takomillashtirish, metodik qo'llanmalarni ishlab chiqish hamda o'qituvchilarning pedagogik kompetentligini oshirish muhim omil ekani aniqlandi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari jadid ma'rifatparvarlarining vatanparvarlik g'oyalari zamonaviy ta'lim tizimida yosh avlodni ma'naviy barkamol, milliy o'zlikni anglagan va faol fuqarolik pozitsiyasiga ega shaxs sifatida shakllantirishda muhim ilmiy-pedagogik asos bo'lib xizmat qilishini tasdiqladi.

#### XULOSA

Jadid ma'rifatparvarlarining vatanparvarlik g'oyalari va ularning zamonaviy pedagogik ahamiyatini o'rganish natijalari shuni ko'rsatadiki, jadidchilik harakati milliy pedagogika tarixida o'ziga xos ilmiy-nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan muhim bosqich hisoblanadi. Ularning pedagogik qarashlarida vatanparvarlik tushunchasi keng ma'noda talqin etilib, u milliy ong, ilm-ma'rifat, ma'naviy qadriyatlar hamda ijtimoiy mas'uliyat bilan uzviy bog'liq holda shakllantirilgan.

Tahlillar asosida shunday xulosaga kelindiki, jadid mutafakkirlari tomonidan ilgari surilgan vatanparvarlik g'oyalari zamonaviy pedagogikada kompetensiyaviy yondashuv bilan uyg'unlashadi va yosh avlodda milliy o'zlikni anglash, vatanga sadoqat hamda faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, Abdulla Avloniy, Mahmudxo'ja Behbudiy, Fitrat va boshqa jadidlar merosi tarbiya jarayonini ilmiy asosda tashkil etish, ta'lim va tarbiyaning birligini ta'minlash zarurligini asoslab beradi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy ta'lim tizimida vatanparvarlik tarbiyasi ko'pincha nazariy darajada qolib ketayotganligi sababli, jadidlar ilgari surgan amaliy va hayotiy yondashuvlarni keng joriy etish zarur. Bu esa o'quv jarayonida milliy qadriyatlar, tarixiy meros va ma'naviy tarbiyani integratsiyalash orqali amalga oshirilishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, jadid ma'rifatparvarlarining vatanparvarlik g'oyalari bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan bo'lib, ular zamonaviy ta'lim tizimida yoshlarni

ma'naviy barkamol, bilimli, vatanparvar va ijtimoiy faol shaxs sifatida tarbiyalashda muhim ilmiy-pedagogik asos bo'lib xizmat qiladi.

#### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:**

1.Jadidchilik harakati tarixi va uning ijtimoiy-pedagogik mohiyati bo'yicha umumiy manbalar.

2.Behbudiy M., Avloniy A., Fitrat A. asarlarida ma'rifat va tarbiya g'oyalari tahlili.

3.Jadid pedagogikasida vatanparvarlik konsepsiyasi.

4.“Turkiy guliston yoxud axloq” (A. Avloniy) va boshqa jadid asarlari.

5.Zamonaviy pedagogikada milliy tarbiya va globallashuv muammolari.

6.Jadid merosining zamonaviy ta'lim tizimidagi ahamiyati bo'yicha ilmiy tadqiqotlar.

7.Tadqiqotning umumiy nazariy xulosalari.

8.Harbiy qismlarda tarbiyaviy va mafkuraviy ishlar uslubiyoti. Darslik. Toshkent 2025 y.

9.Globallashuv jarayoni ma'naviy tahdidlar va ularning oldini olish omillari mafkuraviy immunitetni mustahkamlash. “Zamonaviy ta'lim tizimi rivojlanish va unga qaratilgan kreativ g'oyalar, takliflar, va yechimlar” mavzusidagi 66-sonli respublika ilmiy-amaliy onlayn konferensiyasi. – Farg'ona, 2024.

10. Milliy o'zligimizga qaratilgan tahdidlarni oldini olish, yoshlarni vatanparvarlik tarbiyasini shakillantirish. “Yangi O'zbekiston ta'lim sharoitida talabalarni umuminsoniy qadriyatlarga oid kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik strategiyalari: muammolar, yechimlar” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi. – Toshkent, 2024.